

УДК 347.9

ЗМІСТ ПРЕДМЕТА ДОКАЗУВАННЯ В СПРАВАХ ПРО ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАПОДІЯНОЇ ВНАСЛІДОК ДОРОЖНЬО-ТРАНСПОРТНОЇ ПРИГОДИ

Павло ЗАХАРОВ,

аспірант кафедри правосуддя юридичного факультету
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

SUMMARY

The article deals with some problems of evidence-based regulation in the courts of civil jurisdiction by analysis and definition of proof. There are two different approaches to the definition of researchers proof for certain categories of cases. Generalized that theoretical conclusions on limiting the subject proving legal facts substantive nature do not meet the regulatory requirements of the Civil Code of Ukraine on the subject of evidence and deliberately excluded from this list of items of evidence and procedural facts otherwise. A proper understanding of the standards of the legal facts substantive nature in matters of compensation for damage caused by the accident.

Key words: evidence, parties, means of proof, substantiation, subject of evidence, judicial discretion.

АНОТАЦІЯ

У статті розглядаються окремі проблеми нормативного регулювання доказової діяльності в судах цивільної юрисдикції шляхом аналізу й визначення предмета доказування. Наведено два різні підходи процесуалістів до визначення предмета доказування за певною категорією справ. Узагальнено, що теоретичні висновки про обмеження предмета доказування юридичними фактами матеріально-правового характеру не відповідають нормативним вимогам Цивільного процесуального кодексу України про предмет доказування та штучно виключають із цього переліку предмета доказування факти процесуального й іншого характеру. Запропоновано власне розуміння типового переліку юридичних фактів матеріально-правового характеру в справах щодо відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок дорожньо-транспортної пригоди.

Ключові слова: доказування, сторони, засоби доказування, обґрунтованість, предмет доказування, судовий розсуд.

Постановка проблеми. У науковій літературі погляди на визначення предмета доказування суттєво різняться. Незважаючи на те, що в ст. 179 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України) визначено факти, які обґрунтовують заявлені вимоги чи заперечення або мають інше значення для вирішення справи та є предметом доказування під час судового розгляду справи судом, питання про коло фактів, які входять до предмета доказування, є дискусійним. Ми розглянемо питання про зміст предмета доказування в справах про відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок дорожньо-транспортної пригоди, яке також є проблемним і складним.

Метою статті є дослідження проблеми визначення предмета доказування в справах про відшкодування шкоди, завданої внаслідок дорожньо-транспортної пригоди, виявлення недоліків його нормативного регулювання та формулювання оптимального алгоритму дій у правозастосовній діяльності.

Виклад основного матеріалу. Судовий розгляд, яким справа вирішується по суті, закінчується ухваленням рішення суду іменем України. Рішення суду як найважливіший акт правосуддя покликане забезпечити захист гарантованих Конституцією України прав і свобод людини та здійснення проголошеного Основним Законом України принципу верховенства права (постанова Пленуму Верховного Суду України від 18 грудня 2009 р. № 14). Лише дотримання вимог про законність і обґрунтованість судового рішення, встановлених ч. 1 ст. 213 ЦПК України, гарантує забезпечення цього принципу. ЦПК України визначено, що обґрунтованим рішенням варто розуміти рішення, ухвалене на основі повного й усебічного з'ясування обставин, на які сторони посилаються як на підставу своїх вимог і заперечень, підтверджених тими доказами, які були досліджені безпосередньо в судовому засіданні. Водночас закон не надає перелік доказів, які мають бути зібрані й досліджені в певній справі.

Як роз'яснив Пленум Верховного Суду України в Постанові «Про застосування норм цивільного процесуального законодавства, що регулюють провадження у справі до судового розгляду» від 12 червня 2009 р. № 5 [10], докази, які збираються чи подаються сторонами (показання свідків, письмові або речові докази), повинні стосуватись суті спору (предмета та підстав позову). Тому, наприклад, вирішуючи питання про виклик свідків, у всіх випадках варто вимагати від сторін пояснення, які саме обставини можуть бути підтверджені ними (ст. 136 ЦПК України). Це ж стосується вирішення питання про витребування інших доказів (письмових, речових). Докази, які не стосуються справи й предмета доказування (ст. 58 ЦПК України), або отримані з порушенням порядку, встановленого законом, або якими не можуть бути підтверджені певні обставини справи (ст. 59 ЦПК України), не повинні прийматися судом. У зв'язку з наведеним правильним є твердження, що допустимість засобів доказування є однією з найважливіших умов, які забезпечують законність та обґрунтованість судових рішень і дають змогу суду й сторонам у справі визначитись із колом доказів у певній справі. Дослідження предмета доказування в справах про відшкодування шкоди, завданої внаслідок дорожньо-транспортної пригоди, є актуальним. Його необхідно здійснювати з огляду на принцип належності й допустимості доказів у певній категорії справ, оскільки такий аналіз зможе спростити роботу зі збирання та дослідження доказів.

У цивільному судочинстві запорукою успішності процесу доказування є правильне встановлення предмета доказування не лише в справах про відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок дорожньо-транспортної пригоди, а й у всіх інших цивільних справах. Такий підхід є загальним, універсальним правилом доказування. У ст. 58 ЦПК України вказується, що належними є докази, які містять інформацію щодо предмета доказування. Крім того, процесуальним законом встановлено, що суд не бере до розгляду

докази, які не стосуються предмета доказування. Таким чином, розмірковуючи про коло чи належність доказів у певній категорії справ, необхідно насамперед визначитись із предметом доказування. Предметом доказування є обставини, які обґрунтовують вимоги, викладені в позовній заяві, якщо мова йде про позивача, або заперечення, якщо йдеться про відповідача.

Однак процесуалісти досі не дійшли згоди щодо предмета доказування. Якщо доказами в цивільному процесі є будь-які фактичні дані, які обґрунтовують вимоги й заперечення сторін, то з юридичними фактами, якими обґрунтовуються підстави позову чи заперечення проти позову та на які вказує норма матеріального права, що регулює спірні правовідносини, як правило, пов'язують питання про предмет доказування в науці цивільного процесу [2, с. 33; 3, с. 6–7; 4, с. 39].

Відповідно до теорії доказового права [5, с. 46–47] перша стадія судового доказування – це визначення обставин, які підлягають доказуванню. З одного боку, предмет доказування окреслюється процесуальними нормами про належність доказів (ст. 58 ЦПК України) і про допустимість доказів (ст. 59 ЦПК України). З іншого боку, ч. 1 ст. 179 ЦПК України встановлює, що предметом доказування під час судового розгляду є факти, які обґрунтовують заявлені вимоги чи заперечення або мають інше значення для вирішення справи та підлягають встановленню під час ухвалення судового рішення.

На нашу думку, обставини, що підлягають доказуванню в досліджуваній категорії справ, постають із диспозиції норми матеріального права в справах про відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок дорожньо-транспортної пригоди.

Нормативно визначені підстави компенсації шкоди з огляду на теорію доказового права є обставинами матеріально-правового характеру та належать до предмета доказування. На думку І.В. Решетнікової, обставини матеріально-правового характеру доцільно вважати основними фактами предмета доказування, оскільки неправильне їх встановлення призводить до скасування рішення у вищій інстанції [6, с. 5]. З іншого боку, досить спірною є думка, що факти процесуально-правового характеру не належать до предмета доказування, а є предметом чи межами доказування.

Аналізуючи фактичний склад правовідносин як предмета доказування, М.К. Треушніков вказує, що факти, які є об'єктом пізнання суду, доцільно поділити на такі види: 1) юридичні факти матеріально-правового характеру; 2) доказові факти; 3) факти, що мають процесуальне значення; 4) факти, які встановлюють для виконання виховних і попереджувальних завдань правосуддя. У результаті аналізу М.К. Треушніков до предмету доказування відносить лише факти, які мають матеріально-правове значення [7, с. 16]. Аналогічний підхід до визначення предмета доказування як певного переліку фактів, необхідних для правильного застосування норм матеріального права та вирішення справи по суті, тобто фактів матеріально-правового характеру, є характерним також для робіт інших авторів.

Іншим є уявлення про предмет доказування М.Й. Стефана, який до предмета доказування відносив обставини, на яких позивач обґрунтовує свої вимоги (підстави позову); обставини, на яких відповідач обґрунтовує свої заперечення (підстави заперечення); обставини, які мають значення для правильного вирішення справи [8, с. 272]. Різниця в уявленні предмета доказування, на нашу думку, полягає в різному рівні узагальнення цього правового явища, а в результаті цього – в іншому застосуванні та позначенні категорій для визначення одного й того ж явища. Така позиція автора, на нашу думку, ґрунтується на нормативному визначенні предмета доказування в цивільному законодавстві України. Зокрема, законодавець у ч. 1 ст. 179

ЦПК України не обмежив предмет доказування юридичними фактами матеріально-правового характеру, проте вказав і на інші факти, які мають значення для вирішення справи та підлягають встановленню. З іншого боку, якщо за певною категорією справ можна виділити коло юридичних фактів матеріально-правового характеру, то інші обставини, які мають значення для правильного вирішення справи, неможливо систематизувати й передбачити з огляду на певне обмеження правового регулювання правовідносин. У цьому сенсі варто погодитися з О.О. Грабовською в тому, що з огляду на лексичне значення поняття «факт» як реальної події або того, що відбулось насправді, і поняття «обставина» як того, що супроводжує факт, необхідно включити обидві категорії до змісту предмета доказування в цивільному процесі як такі, що обумовлюють одна одну та підлягають встановленню судом у сукупності [9, с. 40].

Порівнюючи наведені підходи до розуміння й визначення предмета доказування в цивільному судочинстві, необхідно констатувати, що різниця в поглядах полягає в різних критеріях визначення кола фактів, обставин, які визначають предмет доказування.

Пленум Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ із метою забезпечення правильного й однакового застосування норм законодавства ухвалив Постанову «Про деякі питання застосування судами законодавства при вирішенні спорів про відшкодування шкоди, завданої джерелом підвищеної небезпеки» [11], у якій частково розкрито предмет доказування в справах відповідної категорії.

У вказаній постанові зазначено, що цивільно-правова відповідальність за заподіяння такої шкоди настає лише в разі її цілеспрямованості, наприклад щодо автомобіля – тільки під час його використання за цільовим призначенням. В інших випадках (наприклад, нанесення особі тілесних ушкоджень пасажиром, який відкрив двері нерухомого автомобіля) збиток відшкодовується на загальних підставах (ст. 1166 Цивільного кодексу України). При цьому шкода, заподіяна особі чи майну, відшкодовується в повному обсязі особою, яка її завдала.

Висновки. Таким чином, обов'язок відшкодувати заподіяну шкоду виникає в її заподіявача за умови, що дії останнього були неправомірними, між ними та шкодою є безпосередній причинний зв'язок, є вина зазначеної особи, а коли це було наслідком дії джерела підвищеної небезпеки – незалежно від наявності вини. Водночас особа, яка заподіяла шкоду, звільняється від обов'язку відшкодувати збиток, якщо доведе, що шкоду було завдано внаслідок непереборної сили або умислу потерпілого (ч. 5 ст. 1187 Цивільного кодексу України, п. 1 ч. 2 ст. 1167 Цивільного кодексу України).

До осіб, які зобов'язані відшкодувати шкоду, заподіяну джерелом підвищеної небезпеки, належать фізичні або юридичні особи, які володіють транспортним засобом, або іншим джерелом небезпеки (право власності, інше речове право, договір підряду, оренди, позики). Отже, власником джерела підвищеної небезпеки визнається лише та особа, яка на відповідних правових підставах ним володіє. Також відповідальність за шкоду, заподіяну внаслідок дорожньо-транспортної пригоди, нестиме особа, яка під час керування автомобілем має водійське посвідчення й техпаспорт, переданий власником транспортного засобу.

На нашу думку, до предмета доказування в справах про відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок дорожньо-транспортної пригоди, належить встановлення таких юридичних фактів матеріально-правового характеру:

- 1) факту події дорожньо-транспортної пригоди;
- 2) кола учасників події та осіб, які на відповідній правовій підставі володіють транспортними засобами;

- 3) причинно-наслідкового зв'язку між діями учасників і наслідками дорожньо-транспортної пригоди;
- 4) наявності винних дій учасників пригоди;
- 5) факту заподіяння шкоди, як матеріальної, так і моральної;
- 6) визначення розміру заподіяної шкоди.

Список використаної літератури:

1. Грошевий Ю.М. Докази і доказування у кримінальному процесі : [наук.-практ. посібник] / Ю.М. Грошевий, С.М. Стахівський. – К. : КНТ ; Фурса С.Я., 2006. – 272 с.
2. Клейнман А.Ф. Основные вопросы теории доказательств в советском гражданском процессе / А.Ф. Клейнман. – М. : Юридическая литература, 1950. – 272 с.
3. Лилуашвили Т.А. Предмет доказывания и распределение бремени доказывания между сторонами в советском гражданском процессе : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук / Т.А. Лилуашвили. – М., 1961. – 23 с.
4. Курьлев С.В. Основы теории доказывания в советском правосудии / С.В. Курьлев. – Минск, 1969. – 234 с.
5. Решетникова И.В. Курс доказательственного права в российском гражданском судопроизводстве / И.В. Решетникова. – М. : НОРМА, 2000. – 288 с.

6. Справочник по доказыванию в гражданском судопроизводстве / под ред. И.В. Решетниковой. – М. : НОРМА, 2004. – 480 с.

7. Треушников М.К. Судебные доказательства : [монография] / М.К. Треушников. – 3-е изд. испр. и доп. – М. : Городец, 2004. – 272 с.

8. Штефан М.Й. Цивільний процес : [підручник для студ. юрид. спец. вищ. закл. освіти] / М.Й. Штефан. – К. : Ін Юре, 2001. – 696 с.

9. Грабовська О.О. Зміст предмета доказування у цивільному процесі / О.О. Грабовська // Національний юридический журнал: теория и практика. – 2015. – № 3. – С. 38–41.

10. Про застосування норм цивільного процесуального законодавства, що регулюють провадження у справі до судового розгляду : Постанова Пленуму Верховного Суду від 12 червня 2009 р. № 5 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0005700-09>.

11. Про деякі питання застосування судами законодавства при вирішенні спорів про відшкодування шкоди, завданої джерелом підвищеної небезпеки : Постанова Пленуму Вишого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 1 березня 2013 р. № 4 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v0004740-13>.